

KORONAVIRUS SOTKI KOTITALOUKSIEN SUUNNITELMAT KERTAHEITOLLA

Helmikuun lopun uutiset koronaviruksen leviämisestä Eurooppaan olivat ensimmäinen varoitusmerkki siitä, että vuodesta tulisi kotitalouksille poikkeuksellinen. Taudin leviäminen teki suomalaisetkin varovaisiksi, mikä näkyi esimerkiksi matkatoimistojen ja matkanjärjestäjien liikevaihdon laskuna (kuvio 1). Toden teolla pandemian vaikutukset kuitenkin alkoivat meillä tuntua maaliskuussa, kun maahan julistettiin poikkeustila. Sen myötä kulutusmahdollisuudet kapenivat, vaikka osalla kotitalouksista kulutushaluja olisi ollutkin. Huhtikuun alussa suljettiin myös ravitsemusliikkeitä.

Tämä kaikki näkyy uusimmissa tilastoissa yksityisen kulutuksen romahduksena: yksityiset kulutusmenot laskivat maaliskuu-kesäkuussa yli 10 prosentilla vuodentakaisesta – enemmän kuin kertaakaan 2000-luvun aikana. Eniten pienenevät puolikestävien tavaroiden, kuten vaatteiden ja kenkien, kulutusmenot (kuvio 2). Vaatteiden ja jalkineiden vähittäiskaupan liikevaihto laskikin huhtikuussa peräti 70 prosenttia vuodentakaisesta (kuvio 1). Myös palveluiden kulutus väheni voimakkaasti.

Kymmenen prosentin pudotus vuodentakaisesta on kuitenkin pelättyä pienempi lukema. Vaikka virallisista tilastoista yksityisen kulutuksen kehitystä voidaan tarkastella ainoastaan neljännesvuositasolla, kaupan ja palvelualojen liikevaihtokuvaajista (kuvio 1) ja suurten pankkien (ml. OP¹ ja Nordea²) maksukorttiaineistojen perusteella voidaan havaita, että huhtikuun syvän pudotuksen jälkeen kulutus palautui monilla aloilla nopeasti. Kesä-heinäkuussa joillakin kaupan aloilla liikevaihto kohosi jopa selvästi alkuvuotta korkeammalle tasolle.

Miksi epidemiahuipun ja poikkeusolojen vaikutukset yksityiseen kulutukseen eivät olleet voimakkaampia?

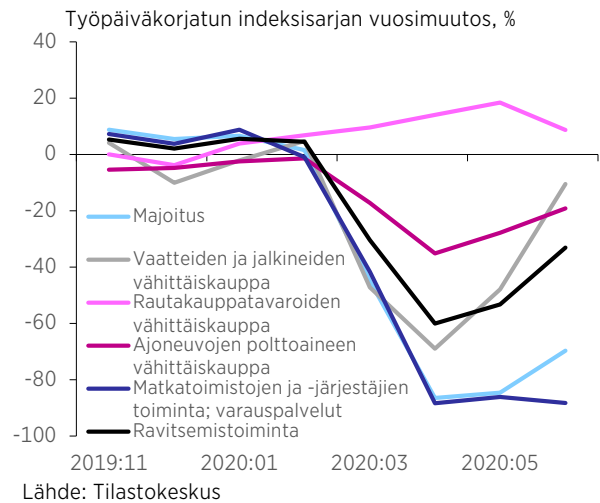
KULUTTAJIEN HYVÄ TALOUDELLINEN TILANNE JA SEKÄ TARJONNAN ETTÄ KYSYNNÄN JOUSTAVUUS PITIVÄT YLLÄ YKSITYISTÄ KYSYNTÄÄ

Tärkeä taustatekijä vahvalle yksityiselle kysynnälle on kotitalouksien taloudellinen tilanne. Koronakriisi saapui siinä mielessä hyvään aikaan, että viime vuosien työllisyyskehitys on ollut positiivista ja kotitalouksien nettovarallisuus on kasvanut tasaisesti. Myös kriisin aikana useimpien kotitalouksien taloudellinen tilanne pysyi hyvänä, sillä työttömyys kasvoi pelättyä hitaammin. Kuluttajien luottamus omaan talouteen heikkeni keväällä, mutta se pysyi kuitenkin kohtuullisella tasolla koko kriisin ajan, ja omaa rahatilannetta kuvaava saldoluku säilyi

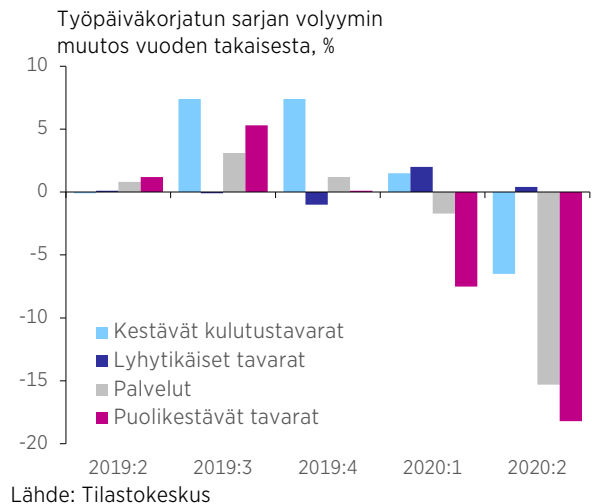
¹ OP Ekonomistit, *Talouden näkymät elokuu 2020*.

² Nordea, *Nordic Corona Barometer, heinäkuu 2020*.

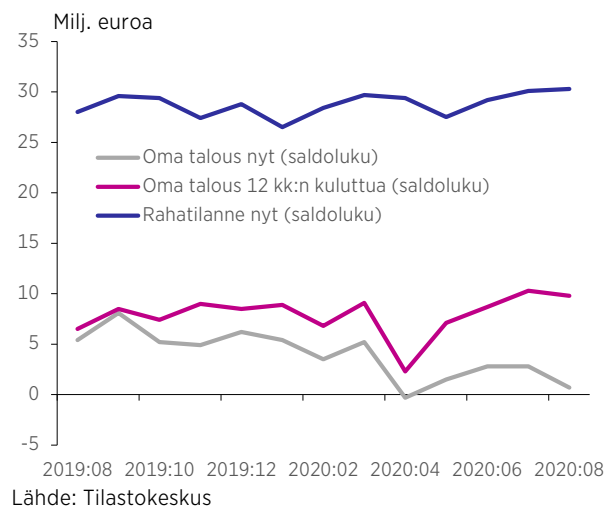
KUVIO 1. TOIMIALOJEN LIIKEVAIHTO

KUVIO 2. KOTITALOUKSIEN KULUTUSMENOT

KUVIO 3. KULUTTAJIEN LUOTTAMUS

positiivisena (kuvio 3). Talletusten määrän kasvu myös kriisikuukausien aikana kertoo, että käyttämättä jääneitä varoja jäi tilille lepäämään (kuvio 4).

Kriisin keskellä kuluttajat löysivät ketterästi sekä uusia kulutuskohteita että ostotapoja. Esimerkiksi pahimman epidemiatilanteen aikaan huhtikuussa rautakauppatavaroiden ja kodintekniikan kaupan liikevaihto nousi voimakkaasti (kuvio 1). Myös esimerkiksi mökkilainoja otettiin touko- ja kesäkuussa ennätysmäisen paljon³. Kuluttajille tehtyjen kyselyiden mukaan (Kurjenoja 2020, Wilska ym. 2020) verkkokauppaostaminen lisääntyi kriisin aikana.

Kun epidemia hiipui kesän saapuessa ja poikkeustila voitiin lopettaa, rajoitusten purku toi monille paljon kaivattuja kulutusmahdollisuuksia. Esimerkiksi ravitsemusliikkeiden liikevaihto kasvoikin kesäkuussa voimakkaasti edellisestä kuukaudesta, vaikka vuotta edeltävää tasoa ei saavutettukaan (kuvio 1). Olennaista oli tautitilanteen hyvä kehitys, joka vaikuttaa kuluttajien käyttäytymisen useiden uusien tutkimusten mukaan jopa virallisia rajoituksiakin enemmän (ks. Chetty et al. 2020). Meillä kuluttajat uskalsivat lähteä liikkeelle, ja patoutunut kysyntä pääsi purkautumaan.

Näiden tekijöiden lisäksi yksityisen kulutuksen yllättävän pieneen laskuun vaikutti se, että siihen sisältyy useita eriä, joihin poikkeusolot eivät välittömästi juurikaan vaikuttaneet. Esimerkiksi asumisen kustannukset ja elintarvikkeiden kulutus, jotka muodostavat yksityisestä kulutuksesta suurimman osan (kuvio 5), eivät monilla muuttuneet merkittävästi kriisin seurauksena.

Syksyn saavuttua uusia koronartuntoja on alkanut ilmetä enemmän, ja taloudellisiin näkymiinkin on tullut epävarmuutta. Vaikka kuluttajat ovat edelleen luotavaisia oman taloutensa tulevaisuuden kehitykseen, uusimmat arviot ovat heikentyneet kesän kuukausista (kuvio 3).

Niin pitkään kun pandemia jatkaa leviämistään, epävarmuus varjostaa kotitalouksien kulutusnäkyviä. On mahdollista, että tiukimpien rajoitusten aikainen patoutunut kysyntä purettiin pitkälle kesän aikana, ja nyt, kun kesän lomakuukaudet ovat takana päin, yksityinen kulutus vaimenee. Palveluiden osalta yksityinen kulutus puolestaan todennäköisesti virkoaa kunnolla vasta, kun huoli koronasta väistyy. Esimerkiksi majoituspalveluiden, kuten hotellien ja motellien, liikevaihto ei ole palautunut lähellekään edellisvuoden tasoa (kuvio 1). Varovaisuussäästäminen todennäköisesti tulee lisääntymään, mikä myös hidastaa kulutusmenojen kasvua. Säästämisasteen noususta on merkkejä kuluvan vuoden ensimmäisiltä kuukausilta (kuvio 6), ja myös muualla euroalueella kotitalouksien säästämisaste on noussut kriisin myötä ennätyskellisen paljon⁴.

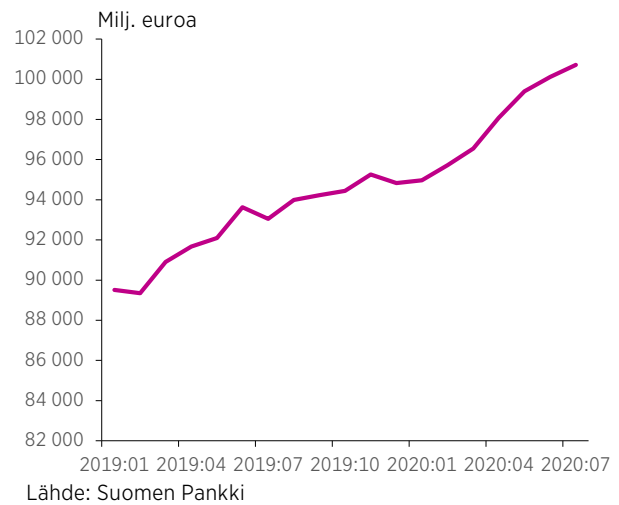
Toisaalta on myös merkkejä siitä, että sekä kotitaloudet että tavaroiden ja palveluiden tarjoajat ovat sopeutuneet uuteen normaaliin ja muuttaneet toimintaansa tavoilla, jotka tukevat yksityisen kulutuksen

³ Suomen Pankki 31.7.2020, *Mökkilainoja nostettiin ennätysmäärä kesäkuussa.*

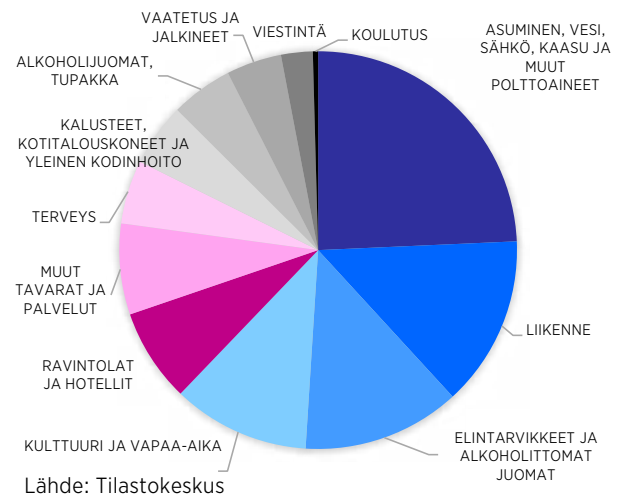
⁴ Eurostat, *Impact of COVID-19 on household consumption and savings.*

⁵ Tilastokeskus, *Kuluttajahintaindeksin painorakenne ja hyödykekeri päivitetty vuodelle 2020.*

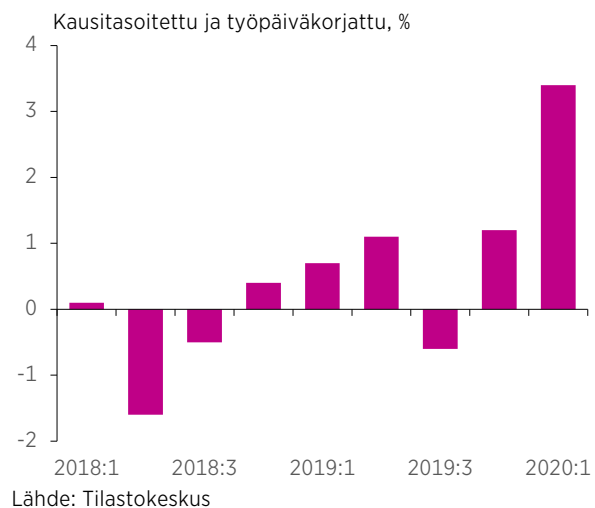
KUVIO 4. SUOMALAISTEN KOTITALOUKSIEN TALLETUKSET

KUVIO 5. KULUTTAJAHINTAINDEKSIIN PAINORAKENNE VUODELLE 2020

KUVIO 6. SÄÄSTÄMISASTE

kasvua. Varoja aiotaan lähitulevaisuudessa käyttää esimerkiksi asunnon peruskorjaukseen, mikä käy ilmi kuluttajien luottamusindikaattorista, ja myös autonostoaikomukset ovat alkuvuoden tasolla (kuvio 7). Myös tarjonnan kehittäminen, kuten uusien palveluiden ja uusien myyntikanavien avaaminen, tukee yksityisen kulutuksen kasvua. Monet yritykset ovat kehittäneet toimintaansa kriisin aikana – esimerkiksi Business Finlandin yritysten kehitysrahoitus (ei koronan hätäapu) on kasvanut voimakkaasti viime vuodesta.

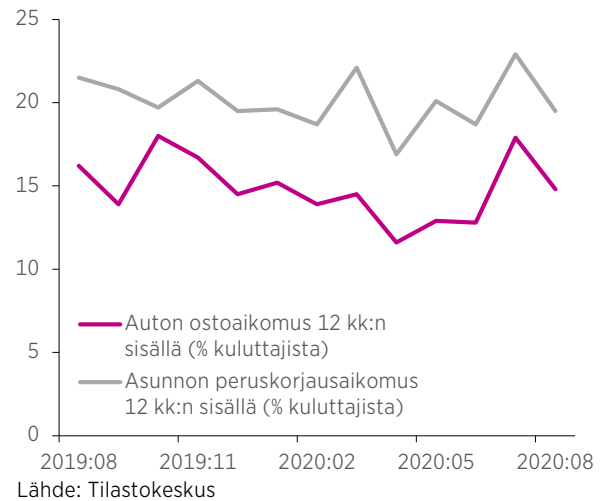
Vasta myöhemmin voidaan sanoa, aiheuttaako kriisi pysyviä muutoksia yksityiseen kulutukseen. Yksityisen kulutuksen rakenne muuttuu hitaasti.

Esimerkiksi ravintoloiden ja hotellien osuus kaikista kulutusmenoista on kasvanut viimeisten 15 vuoden aikana⁵. Koronavuosi merkitsee näiden menojen lyhytaikaista putoamista, mutta on myös mahdollista, että vaikutukset ulottuvat pidemmällekin. Jos kriisi pitkittyy ja esimerkiksi useat ravintola- ja hotellipalveluita tarjoavat yritykset tai lentoyhtiöt ajautuvat konkurssiin, voi palvelutarjonta olla lähivuosina aikaisempaa pienempää. Kuluvana vuonna tehdyt hankinnat, kuten veneet ja kesämökit, voivat puolestaan vaimentaa matkailupalveluihin kohdistuvaa kysyntää.

Toinen mahdollinen ja luonteeltaan pysyvämpi muutos kotitalouksien kulutuskäyttäytymiseen liittyy työhön ja työmatkaliikkumiseen. Jo keväällä, kun lähiopetus keskeytettiin ja useilla työpaikoilla siirryttiin etätöihin, liikkuminen väheni, ja esimerkiksi ajoneuvojen polttoaineiden vähittäiskauppa putosi voimakkaasti (kuvio 1). Liikkumiseen liittyvät menot vievät suuren osan kotitalouksien käytettävissä olevista tuloista (kuvio 5). Mikäli etätö yleistyä pysyvämpänä käytäntönä, työmatkaliikkuminen voi vähentyä merkittävästi, ja esimerkiksi polttoaineiden kulutus saattaa vähentyä jatkossakin. Pandemiassa voi siis olla parhaassa tapauksessa paitsi kuluttajan kukkaroa, myös ympäristöä säästäviä seurauksia (ks. Kanda ja Kivimaa (2020)). ■

Julia Niemeläinen
vanhempi tutkija
Palkansaajien tutkimuslaitos

KUVIO 7. OSTOAIKOMUKSIA

Kirjallisuus

Chetty, R. & Friedman, J.N. & Hendren, N. & Stepner, M. & The Opportunity Insights Team (2020), *How Did COVID-19 and Stabilization Policies Affect Spending and Employment? A New Real-Time Economic Tracker Based on Private Sector Data*, NBER Working Paper 27431.

Kanda, W. & Kivimaa, P. (2020), *What Opportunities Could the COVID-19 Outbreak Offer for Sustainability Transitions Research on Electricity and Mobility?* Energy Research & Social Science, 68 / 2020, 101666.

Kurjenoja, J. (2020), *Kuluttajat koronakriisissä 2/3*, Kaupan liitto, toukokuu 2020.

Wilska, T.-A. & Nyrhinen, J. & Tuominen, J. & Šilinskas, G. & Rantala, E. (2020), *Kulutus koronan aikaan - ja sen jälkeen. Tutkimus COVID-19-epidemian rajoitustoimien vaikutuksesta kuluttajien käyttäytymiseen, taloudelliseen toimintaan ja hyvinvointiin*, Jyväskylän yliopiston kauppa- ja talousakademi, Julkaisuja 212/2020.